Laciniaria biplicata, een vroege bewoner van Zuid-Beveland?

door

C. DEN HARTOG

De landmolluskenfauna van de eilanden in het zuidwesten van ons land wordt door KUIPER (1944) gekarakteriseerd als een heterogeen immigrantengezelschap, dat pas in historische tijd zijn terrein veroverde, en thans voor een groot deel bij de gratie van de mens zijn territorium bewoont. De fauna is er opgebouwd uit een Atlantisch element, dat zijn de soorten die vanuit het zuiden en zuidwesten het gebied zijn binnengedrongen, en een Oostelijk element, waartoe de overige soorten behoren. In zijn overzicht van de molluskenfauna van Goeree stelt BUTOT (1962), dat er in de Zeeuwse archipel al ver voor het begin van onze jaartelling gebieden zijn geweest, die voor landmollusken bewoonbaar waren, b.v. de duinstrook. Zijn opvatting is zonder meer aannemelijk, te meer daar de eilanden, die duinen bezitten een aantal soorten gemeen hebben, die op de andere eilanden ontbreken. Er dient evenwel voor gewaakt te worden de Atlantische soorten al te klakkeloos als vroege bewoners van de Zeeuwse archipel te beschouwen, daar de opmars van zuidelijke soorten naar het noorden nog geenszins is geëindigd, en evenmin zeker is, dat bepaalde, nu algemene soorten als *Candidula gigaxii* (Pfeiffer, 1850) en *Monacha cantiana* (Montagu, 1803) toen inderdaad aanwezig waren. Het bewijs moet voor iedere soort afzonderlijk geleverd worden.

Laciniaria biplicata (Montagu, 1803), welke in Zeeland alleen op Zuid-Beveland voorkomt, is vermoedelijk een vroege vertegenwoordiger van het Oostelijk element. Het is een soort, die de rivieren volgt. In het zoetwatergetijdengebied is ze nog algemeen langs de dijken boven de hoogwaterlijn. Ze overschrijdt evenwel niet de zoetwatergrens; langs het Hollandsch Diep gaat ze tot ten westen van Moerdijk en langs de Schelde tot ten zuiden van Antwerpen. De vindplaatsen op Zuid-Beveland liggen dus geïsoleerd van het hoofdareaal van de soort. De natuurlijke verspreidingswijze van de dieren is transport door het rivierwater op drijvende voorwerpen. Momenteel is ook anthropogene verspreiding met stenen en wilgetenen niet uitgesloten; het voorkomen van de kleine kolonies van *Laciniaria biplicata* langs het IJsselmeer kan op deze manier worden verklaard.

In Zeeland is momenteel transport via het rivierwater onwaarschijnlijk, doch in het verleden toen de verdeling van water en land aanzienlijk verschillend was van de huidige toestand, is rechtstreeks

transport met rivierwater zeker mogelijk geweest. Aan het begin van onze jaartelling was de tegenwoordige Oosterschelde de hoofdmond van de Schelde; de Westerschelde was slechts een kleine watergang, welke via een nauwe opening met de zee in verbinding stond. Het is niet waarschijnlijk, dat de mariene invloed zich toen ver stroomopwaarts uitstrekte, te meer daar opgestuwd vloedwater kon uitwijken in de talrijke wijde kreken van Zeeuws-Vlaanderen en het gebied tussen de kernen van Walcheren en Zuid-Beveland. Later begon de Westerschelde evenwel meer en meer in betekenis toe te nemen,

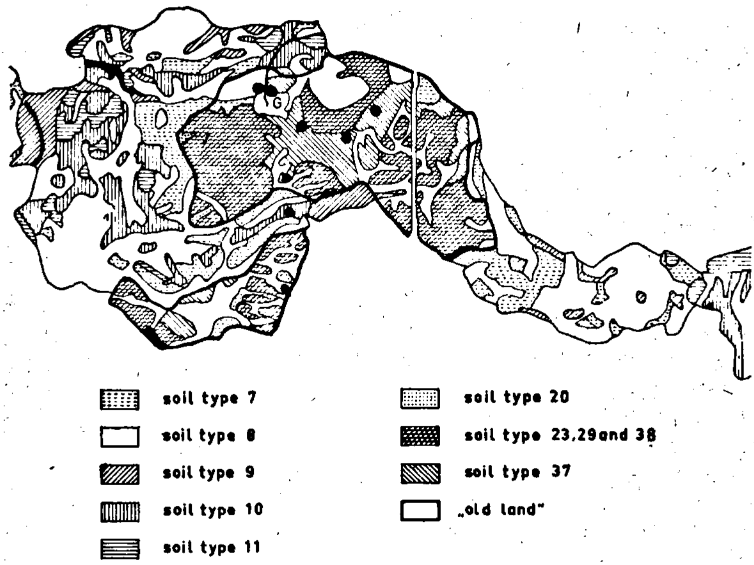

Fig. 1. Verspreiding van *Laciniaria biplicata* (Montagu), 1803) op Zuid-Beveland.

en omstreeks de tiende eeuw was het een echt estuarium geworden. Na de vloeden die Reimerswaal en Saeftingen verloren deden gaan werd de Westerschelde definitief de hoofdmond van de Schelde.

Vestiging van *Laciniaria biplicata* is slechts mogelijk geweest tot enkele eeuwen na het begin onzer jaartelling. In deze tijd bereikte de soort twee kernen, n.l. het gebied van Hoedekenskerke en de oorspronkelijke kern van de „Breede Watering bewesten Yerseke". In deze beide oudland-gebieden komt ze uitsluitend voor op de hoger gelegen kreekruggronden (bodemtypen 8 en 37, volgens de Bodemkaart van Nederland) en vanuit deze haarden heeft ze zich niet noe-

menswaard verspreid (Fig. 1). De enige vindplaats buiten de oude kernen, die mij bekend is, ligt langs de oever van het Oosterzwake. Het nagenoeg ontbreken van grote waterruimten met een laag zoutgehalte, waar gerichte oppervlaktestromingen kunnen optreden onder invloed van de heersende wind, heeft ongetwijfeld de verspreiding van de soort sterk belemmerd.

Op Zuid-Beveland bewoont *Laciniaria biplicata* hoofdzakelijk ruderale biotopen, samen met soorten als *Discus rotundatus* (Müller, 1774), *Oxychilus cellarius* (Müller, 1774), en *Trichia hispida* (Linnaeus, 1758), en dit zou wellicht een argument kunnen zijn om de soort te beschouwen als een cultuurvolger, die nog slechts sinds kort het Zeeuwse land bewoont. Er zijn evenwel andere feiten, die een vroege vestiging der soort waarschijnlijker maken. Allereerst is het van belang dat *Laciniaria* algemeen is in bepaalde biotopen van een tweetal oude kernen, terwijl ze in de nieuwland-polders in overeenkomstige biotopen ontbreekt. Dat betekent, dat ze er ondanks de afwezigheid van haar natuurlijke verspreidingsagens toch in geslaagd is in de twee oudland-gebieden de meeste geschikte biotopen te bereiken, wat ongetwijfeld geruime tijd geduurd zal hebben. Daarentegen heeft de soort geen kans gezien de grotere afstanden naar de nieuwland-gebieden te overbruggen, behalve aan het Oosterzwake bij 's Gravenpolder, de enige plaats waar de soort over haar natuurlijke verspreidingsagens kon beschikken.

LITERATUUR

BUTOT, L. J. M., 1962. Malacologisch onderzoek op Goeree. Jaarb. Wetensch. Gen. Goeree-Overflakkee 1961, pp. 142-172.

KUIPER, J. G. J., 1944. Bijdrage tot de kennis van de niet-mariene mollusken van de Provincie Zeeland. Basteria vol. 9, pp. 1-29.

SUMMARY

The stations of *Laciniaria biplicata* (Montagu, 1803) on Zuid-Beveland (Province of Zeeland) are outlying posts of its present area of distribution in the southern part of the Netherlands and in Belgium. It is supposed that the species reached Zuid-Beveland via the river Scheldt in early historical time, when the division of land and water in the Deltaic region of the rivers Rhine, Meuse and Scheldt differed greatly from the present situation. As a consequence of the geographic changes in the region the stations of *L. biplicata* became isolated, and as flowing water of low salinity, the natural dispersal agent, was not longer available the species failed to enlarge the isolated part of its area.